

(INTRE)TEXTELE ISTORIEI ȘI PARODIA PREZENTULUI**Maria ȘLEAHTIȚHI**

Universitatea de Stat din Moldova

Romanul lui Val Butnaru *Cartea nomazilor din B.* anunță un concept narativ și o scriitură romanescă aparte în peisajul Generației '80. Afirmat ca dramaturg, autorul construiește, la modul simbolic și metaforic, itinerarul mișcării în istorie a basarabenilor. Plasând acțiunea între prezent și trecut (acesta – așezat pe câteva paliere cronologice), Val Butnaru sudează în reprezentarea romanului câteva modele narrative. Cel mai recognoscibil este romanul *Maestrul și Margareta* al scriitorului rus Mihail Bulgakov. Structurat pe câteva nuclee dramatice din istoria basarabenilor, ca scriitură, romanul lui Val Butnaru întreține un dialog cu câteva opere de referință ale genului. Modalitatea de articulare a conexiunilor, de alternare a planurilor narrative, de sudare a multiplelor perspective de reprezentare a aceluiași eveniment, diversitatea personajelor etc. așează *Cartea nomazilor din B.* în seria romanelor construite cu migală, cu eficiență estetică și socială.

Cuvinte-cheie: roman, construcție narativă, model narativ, plan narativ, scriitură, personaj, metapersonaj, postmodernism, optzecism.

THE (INTER)TEXTS OF THE HISTORY AND THE PARODY OF THE PRESENT

Val Butnaru's novel *Cartea nomazilor din B.* (*The Book of the Nomads from B.*) brings about a unique narrative concept and novelistic writing in the landscape of the Generation of the 80s. Already an established play writer, the author builds, symbolically and metaphorically, the itinerary of the Bessarabians' movement in history. Placing the action between present and past (the latter being set on several chronological planes), Val Butnaru ties within the novel's representation several narrative models. The most recognizable is the novel *The Master and Margarita* by the Russian writer, Mikhail Bulgakov. Structured on several dramatic cores from the history of the Bessarabians, from a writing point of view, Val Butnaru's novel maintains a dialogue with several referential writings of the genre. The manner of articulating the connections, alternating the narrative planes, the welding of the multiple perspectives of representing the same event, the diversity of the characters, etc. all of the above place *The Book of the Nomads from B.* in the series of novels built with wrought, and esthetical and social efficiency.

Keywords: novel, narrative construction, narrative model, narrative plane, writing, character, metacharacter, postmodernism, eighties.

În 2010, dramaturgul Val Butnaru a publicat la editurile RAO și *Prut internațional* primul său roman, *Cartea nomazilor din B.* După o activitate de aproape trei decenii în dramaturgie (debut în 1986, cu piesa *Procedeu de ju-jutsu*), Val Butnaru, fondator de teatru și trusturi media, a intrat pe pământul fâgăduinței celui mai tânăr gen literar, ajuns astăzi un fel de *eldorado* atât pentru autori, cât și pentru cititori. Se știe că romanul ca specie a construcțiilor epice solicită autorului dexterități „ingineresti”. El proiectează, elaborează și pune în mișcare o întreagă mașinărie – timp, spațiu, personaje etc., care reprezintă în consecință o lume sau o multitudine de lumi. Măiestria autorului face ca acest produs mental-artistic și economic să provoace interesul cititorilor și să-l acrediteze ca artă. Or, omul este un mare și nesățios consumator de povești, și romanul, în măsură mai mare decât alte genuri literare, îi satisface nevoia de poveste.

Critica literară de pe ambele maluri ale Prutului își îndreaptă atenția spre roman de îndată ce ieși pe piață, punctând asupra calităților romanului, totodată fără a scăpa din vedere deficiențele de concept și scriitură. Revista *Contrafort*, bunăoară, în nr.5-6, 2010, găzduia la rubrica *O carte în dezbatere* intervențiile prozatorilor Vladimir Beșleagă (*Dincoacele și Dincoloul din noi* [1]) și Vitalie Ciobanu („*Nomazii*” *Basarabiei – o poveste între grotesc și tragic* [4]). În același segment de timp, Vasile Spiridon publica cronică *Tărie de caracter* [5]. Tot în 2010, Mircea V.Ciobanu includea în periplusul său prin romanul ultimului deceniu o analiză de context a romanului lui Val Butnaru (*Romanul ultimului deceniu: puncte de vedere. Cartea rățăcișilor* [2]). Peste un an, același critic (de altfel, cel mai exigent comentator al romanului) găsea necesară revenirea la *Cartea nomazilor...*, dedicându-i o analiză punctuală: *Timpul Risipirii Egal Timpul Căutării?* [3].

Privită în contextul modului de scriere a prozei contemporane – minimalistă și mizerabilistă – în literatura română din ultimul deceniu, *Cartea...* lui Val Butnaru are un grad sporit de originalitate. Reputatul romancier Vladimir Beșleagă afirmă la începutul comentariului său că romanul este înainte de toate „o satiră acidă a întregii noastre societăți, în special a acelei mizerabile faune care se autointitulează «aleșii poporului»”. Dar și a lumii oamenilor de artă (scriitori, muzicieni, ziariști), cu toată invidia și mâncărimea ce le e funciarmente

proprie...” [1]. În aceeași ordine de idei, criticul și romancierul Vitalie Ciobanu, deși atenționează (atât autorul, cât și cititorul) că romanul „se lasă mai greu descifrat sau expus în câteva cuvinte, prin simpla reproducere a tramei”, relevă caracterul specific al reprezentării românești: „Nu e o istorisire în sensul clasic al termenului și nici o incursiune în spiritul literaturii „mizerabiliste” de azi, ci o satiră acidă, malițioasă la adresa unei lumi periferice, detracate, dezvățate în moravuri, o narațiune care nu-și refuză ispita textualistă, autoreferențialitatea [...]. Mixajul de planuri pretinde cititorului o acomodare nu tocmai facilă cu textul și poate să contracarieze până în momentul în care, înarmat cu răbdare, reușești să decodifici formula, să-i accepți convenția insolită” [4].

Prin urmare, romanul *Cartea nomazilor din B.* se prezintă ca un proiect narativ ambițios. Subiectul începe abrupt („Președintele se trezi mahmur”), ceea ce ar fi trebuit să contribuie la semnarea unui eficient contract de lectură cu cititorul. Mai ales că romanul apărea la scurt timp după evenimentele din primăvara anului 2009. Deși poartă nume generic – Președintele, personajul din pragul romanului, cel care primul se înfățișează înaintea cititorului, trimite, chiar de la început, la prototip, la inconfundabilul prototip – președintele de odinioară, tot mai băutor, al Republicii Moldova, protagonistul politicii mahmure. Universul romanului este cuprins în lăuntru unui cerc care începe cu imaginea lui: „Președintele se trezi mahmur” (p.5) și se încheie cu ea: „...Și în dimineața în care a murit Călugărul, Președintele se trezi mahmur...” (p.223).

Avea dreptate criticul Vasile Spiridon afirmând că „Val Butnaru imaginează o Republică în care enigmele și alegoriile se exemplifică și se descifrează sapiențial prin recursul la paharele cu vin” [5]. Prin urmare, mahmureala protagonistului se extinde peste amețea unei lumi hoinare, iar romanul stă sub imaginea de arhetip a unui conducător obosit, decăzut moral și fizic. Între aceste observații ale naratorului colcăie o pluri-tate de lumi. Cele câteva planuri temporale ale textului (prezentul, trecutul istoric și trecutul mistic) întrețese în pânza narativă destinele mai multor generații de basarabeni, care curg precum apele unei cascade în genurile istoriei și doar textura romanului le oprește căderea.

Înscris în aceeași linie tematică cu romanul *Hronicul găinarilor* de Aureliu Busuioc, gândit, în parte, ca o replică la bine-cunoscutul roman *Maestrul și Margareta* de Mihail Bulgakov, *Cartea nomazilor din B.* reprezintă un amestec de fantastic și satiră, grotesc și tragic. Dar legăturile intertextuale, livești nu se reduc la capodopera scriitorului rus. Sunt de regăsit aici și Eugeniu Ionesco, și Matei Vișniec ș.a.

De vreme ce autorul romanului a ales să pună în titlu un derivat al cuvântului „nomad” („nomazilor”), mi s-a părut că putem apropia contextual termenul de semnificația unei transumanțe delirante în hățișurile istoriei. Ideea este plantată în chiar miezul conceptual al romanului. Personajele lui Val Butnaru răsar din negura unei istorii contorsionate, tragice, bâiguie veacuri la rând prin bezna înstrăinării, înfruntând jafuri, trădări, deportări, căderi, ridicări și iar căderi. Un mic cârd se pierde de turmă și bâjbâie pereții nevăzuți ai unui nesfârșit labirint, neputându-și regăsi drumul de întoarcere dintr-o transumanță răsturnată, ruptă din sensul ritualului și al istoriei. Această comunitate de oameni nu a fost doar supusă unei istorii vitrege, de înstrăinare și părăsire a matricei organice, ci a fost silită să abdice la propria-i identitate și să-și ia alta, de împrumut.

Romanul are la bază câteva povești: narațiunea-cadru povestește despre viața unui Președinte de țară neașezată în istorie. În lăuntru ei se află povestea unui neam hălăduind prin timpi și spații atroce, mânat din loc în loc de evenimente vitrege. Povestea lui este povestea unei familii de basarabeni, a mamei Elena, al cărei soț fu deportat primul, pierzându-și urma și numele, și a celor trei fii ai săi: Călugărul, Feodos (F.F.) și Leonte. Este povestea care unește toate nivelurile construcției epice și care poate fi regăsită la fiecare palier al „disecției” transversale a narațiunii. Desprinse din matca destinului mamei Elena (care ar simboliza însăși Basarabia), destinele copiilor ei reprezintă vârstele peregrinării basarabenilor prin labirintul istoriei pline de tragism și consecințele ei. Prin urmare, Feodos – supraviețuitorul înghețurilor siberiene, este individul lipsit de memorie istorică. El nu ține minte nimic din ce și prin ce i-a fost dat să treacă în copilărie. F.F. trăiește într-un prezent anti-istoric, este prietenul Președintelui și altceva nu valorează mai nimic pentru el. Călugărul, în fragedă copilărie mutilat de porci, în momentul deportării în Siberia este lăsat de maică-sa la orfelinatul din Vulturi. Crește cu conștiința fiului-povară, uitat de familie. Călugărul este mai degrabă personajul-simbol al romanului. Fără mâini și picioare, om-fantom, ubicuu în mediul nomazilor din B., neavând posibilitatea contactului tactil, să zicem, cu lumea fizică, el este ochiul omniprezent ce vede lumea din perspective opuse, de aici și de dincolo. Spirit protector și clarvăzător, el vede rotund și „față către față”, precum spune Sf. Pavel către *Corinteni* (13, 12). Cel de-a treilea fiu este Leonte. Elena îl născu în Siberia. Din altă lume, *dincolo* de

lumea reală, de *dincolo* regretele Elenei nu conțin: Călugărul a rămas în lume neajutorat, nici măcar de sine însuși, Feodos nu vrea să-și amintească sau să țină minte nimic, Leonte este bolnav și hărțuit de putere, Dan, soțul, și Catinca, sora sa, s-au prăpădit... Familia ei iese din malaxorul istoriei la rampa prezentului mutilată moral și fizic – o ruină. De fapt, ieșirea din infern este o iluzie. Prezentul acestui neam de rătăciți este ținut în labirint, fiindcă nu și-a rezolvat enigma trecutului. Este ca și cum lumea ar merge înainte, în vreme ce într-un cotlon închis al timpului stă sub murele memoriei surpate o comunitate de oameni, care mai peregrinează și-acum între spații claustrate... I se întâmplă, deoarece și-a căzut din țâțânile aducerii-aminte, fiindcă și-a pierdut reperele organice ale ființei naționale...

Prezentul acestei lumi se constituie într-un colaj de destine mărunte, povești ale unor figuranți în suita Președintelui, tipuri umane dintre cele mai diverse, antrenate în spectacolul unui puzzle grotesc. Este interesant insolitul „liaison” dintre nivelul grav, plin de o simbolistică istorică, livrescă așezat la baza construcției romanești, și mascarada, farsa, carnavalescul, grotescul nivelului de suprafață al acestei lumi. Or, partea de „prezent” al fabulei este realizată prin îmbinarea mai multor instrumente de creare a reprezentărilor artistice. Destinul și viețile mărunte ale suitei Președintelui unei țări care și-a pierdut legătura cu matca istorică și care, în consecință, este supusă unei neconținute hălăduiri, cumulează în imaginea unei lumi de pigmei. Cunoscătorii mai subtili ai culiselor istoriei recente a Basarabiei ar putea depista în umbra personajelor acestui roman prototipurile, eroii reali ai „prezentului mișelit” – acei indivizi dubioși care stăteau adineaori în vârful piramidei politice...

Cartea nomazilor din B. este populată cu o lume pestriță ce-și duce existența între blazare și înspăimântare. Întâlnirea neașteptată a cititorului cu Președintele, care se trezi „mahmur, îngândurat că-și pierdu bricheta dăruită de francez”, uneltind o mică intrigă împotriva subalternilor săi, trebuie să-l atenționeze de fapt că se află pe un teren aluvionar: scene violente, trădări, răzbunări, suferințe, nedreptăți – se vor rostogoli toate în trama *Cărții*... Un Președinte (bețiv, terorizat de propriile-i fobii și de intrigile consilierilor săi), care ar trebui să fie axa acestei lumi, ajunge cobaiul propriului anturaj. El îi impregnează mentalitatea, îi fabrică atitudinile, îi dictează comportamentul. Indivizii care îl înconjoară sunt absorbiți de luptele viscerale ale puterii. Ei îi distribuie Președintelui rolul butaforic de conducător al țării, fiind în esență un crai bătrân și bețiv. Mândria cea mare a președinției era nu alta decât paharele... din sticlă subțire, iar marea realizare a politicii externe a țării – expedierea celor două vagoane cu vin în lumea mare, vagoane care erau puse pe linia de rezervă în stația Vulturi... Se instituie astfel, chiar de la începutul romanului, un univers realist-fabulos, în care absurdul și grotescul își intră în legile lor. Președinția organizează, bunăoară, Concursul *Consilierul de veghe* – una din distracțiile preferate – sau Sărbătoarea națională *Ziua Vinului*...

Consilierii Președintelui – personaje individualizate subtil prin câteva detalii – cumulează imaginea colectivă a unui metapersonaj – *suita*. *Solomon*, „cu privirea lui rece de cobră flămândă”, cu „zâmbetul acela tăios ca o lamă de cuțit”, ar trebui, după nume, să fie înțeleptul, filosoful, cu aerul său de „aristocrat surghiunit în provincie”... Solomon este umbra Șefului, iminența cenușie și, prin urmare, periculoasă. Președintele e gata să renunțe mai degrabă la propria-i identitate decât la Solomon, de aceea își șoptește că Solomon „este mai periculos decât tine”. *Anghel Rota*, zis și *Îngerul*, este fostul consilier al Președintelui, care, deși picat din slujbă, rămâne activ în suită. „Pe lângă atmosfera de voie bună pe care o putea crea Rota cu glumele lui învățate pe de rost din ultimele pagini ale ziarelor, pe lângă nelipsita-i torbă de instrumente de suflat, observă naratorul, grăsanul mai purta întotdeauna în buzunarele lui largi și câte-o sticlă-două de coniac, adus de contrabandiștii de la Istanbul”, ceea ce nu avea cum să-i displacă Șefului. Așa cum Președintele trage beții crâncene la Protocol, cu coniacuri preferate, cu *Cabernet*, are printre consilieri și indivizi din acei care îl linguesc și-l adapă cu tot ce vrea, dar și din cei care se opun bairamului, opulenței... Rivalitățile dintre consilieri și ex-consilieri fac intriga romanului densă, poate chiar excesivă pe alocuri. Într-un moment de maximă rivalitate, bunăoară, Rota îl scupă cu sticla în față pe Solomon. Acesta îi promite să se răzbune. Și răzbunarea nu va întârzia. Scena răzbunării este cea mai violentă scenă din roman. Nici chiar naturaliștii nu au reușit să transmită atâta oroare, cât comunică fragmentul răzbunării tăcutului și răbdătorului Solomon.

Un personaj aparte din anturajul Președintelui este F.F. (*Feodos Filosoful*), la care Președintele „obișnuia să tragă o fugă, în «coliba» căruia se refugia ori de câte ori simțea că nu mai poate suporta mutrele consilierilor săi”. F.F. are o cramă prin pădurile Călăreților. Atât numele personajului, cât și fulgurațiile lui în text îl învăluie pe F.F. în mister. De fapt, cu apariția în text a lui F.F. începe povestea mamei Elena și a celor trei copii ai săi. La începutul romanului F.F. apare în dublă ipostază: de prieten și confident al Președintelui și de

fiu al bătrânei care protestează împotriva politicii oficialilor, în scuarul din fața președinției. Ea protestează, fiindcă „aceștia”, cu care se legase fiul mai mare, îl băgase la pușcărie pe feciorul mai mic, Leonte. Feodos, pomenit între două focuri, nu găsi altă soluție decât să o închidă pe maică-sa la *subsol* și să poruncească păzirea ei cu strictețe. *Subsolul* va căpăta ulterior dimensiuni de-a dreptul fabuloase.

Lista personajelor distribuite în acțiunea romanului se completează cu un șir lung de indivizi, printre care se regăsește Lucia, „mlădioasa Lucia”, „firava” purtătoare de cuvânt al Președintelui; consilierul pe probleme economice Kukuruz; Otilia Urișescu, servila „specialistă în probleme generale”; Raul C., șeful opoziției parlamentare, care scoate ziarul „Rebeliunea”.

Raul C. constituie unul din nodurile esențiale în construcția romanului. Fiind tipologic un intrigant, personajul este surprins de narator uneltind, croind planuri oculte, diriguite de natura sa de păpușar în spectacolul politic al președinției. Iată-l furios, „pentru că îi eșuase planul îndelung chibzuit: să provoace o ceartă de proporții între Președinte, Îngeru și F.F., pe de o parte, și între cei trei și Solomon, pe de alta”. Ca șef al opoziției parlamentare, Raul este dotat de UE cu o mașină ultramodernă, înzestrată cu capacități tehnice de-a dreptul uluitoare. Pe lângă toate performanțele tehnice, mai și zboară. Doar un astfel de vehicul îi lipsea opoziției parlamentare ca să doboare dictatura Președintelui bețiv. Mai mult decât ironică este denumirea mașinii – „Patriot”. Iese la suprafață în chip evident aluzia autorului la capul „opoziției constructive” din timpul guvernării Voronin, la insul care patentase *brandul* patriotismului basarabean. Racolat el însuși *de nu-se-știe-care* servicii, Raul, la rândul-i, îi racolează în serviciul său pe alții și-i pune la treabă, șantajându-i metodic. Pentru asta îl îndeamnă pe Goretzky să facă „reportajul vieții” sale, care însemna filmarea unei scene intime, cu Eleonora, directoarea TV, în rol central. În consecință, Eleonora devine una din achizițiile valoroase ale lui Raul. Scopul declarat, de fațadă, al intrigantului opozițional este debarcarea „boșorogului”, de aceea simte nevoia să și-i supună pe deținătorii funcțiilor strategice în stat, iar director al TV era una din acele funcții... Pe de altă parte, și Eleonora știe să se facă utilă. Ea simbolizează insul-preș. „O, cât de mult îi plăcea să fie necesară, observă naratorul, întotdeauna îi plăcuse, chiar și atunci când era purtătoarea de cuvânt al Președintelui”.

Un grup aparte de personaje compun *chipul generic al protestatarului*. Aceștia sunt: Leonte, fratele mai mic al lui F.F., Elefterie Lut, fii acestuia Ovidiu și Virgiliu, elevi la ultimul an de liceu, Cicerone Mutu, parlamentar etc. Prin urmare, în bătaura textului intra pe rând o sumedenie de personaje, unele memorabile, altele mai puțin. Spațiul spre a-i încapa pe toți se dilată, unele scene luând proporțiile carnavalescului. Anecdoticul, burlescul, exuberanța absurdă și alienantă amintesc de arta lui I.L. Caragiale, de scenele filmului mut al lui Charlie Chaplin, de grotescul mistic al romanului lui Mihail Bulgakov. Drept exemplu pot servi bătaia dintre compozitorul Vincent Albu și cântărețul Cezar Doba în platoul TV, filmările Telerevelionului, absurdul existențial care marchează sărbătoarea națională Ziua Vinului, cu „Președintele, flancat de Solomon și Îngeru, trecând de la un butoi la altul” etc.

Un personaj cu totul aparte este *Călugărul*. Dacă Președintele constituie nucleul imagistic al prezentului, mama Elena – pe cel al trecutului, el instituie în roman firul epic al realismului magic. Acest personaj leagă într-un tot planurile romanului. Omniprezent și omniscient, el îl concurează pe narator, dar, se prea poate că, integrată organic textului, ar fi una din vocile lui. Scos mai mult mort din gura porcilor (un simbol? ce simbol!), nu a crezut nimeni că va supraviețui, dar Călugărul avu noroc. Supraviețuirea lui acoperă partea de mister a fabulei. Un trunchi de om, Călugărul devine spiritul protector al lumii. Prezența lui discretă are menirea să o tuteleze. El este cunoscătorul și purtătorul adevărului despre această lume, el reprezintă dreapta cumpănă a judecății acestei lumi. Și fiindcă este peste tot în orice moment, el adună imaginea lumii, asemănătoare unei oglinzi făcute țândări, într-un tot coerent.

Stratificat în falii, timpul romanului este, în mod firesc, constanta acestei construcții epice, elaborată minuțios, poate excesiv de elaborată. Din cele câteva fețe ale timpului românesc (prezentul țării și al președinției, planul general al trecutului etc.) cel mai elaborat apare *tunelul istoriei* – o soluție diegetică interesantă, care motivează artistic prezența fantasticului și probează calitatea filonului mistic în roman.

Tunelul transportă personajele spre vârstele mai îndepărtate ale istoriei, reînviindu-le suferințele și dramele. Obiectivul naratorului, dramaturg, scenarist și regizor, se îndreaptă în adâncuri și se focusează discontinuu și alternativ fie pe deportările în masă a basarabenilor, fie pe epoca vasalității Moldovei față de Imperiul Otoman. Personajele izvorăsc, prin efectele unei magii a imaginarii, din grote de timp acoperite de praful uitării, de pe restriștile unei istorii încâlcite care așteaptă de veacuri să treacă prin ea lumina ordonatoare a unei inteligențe pricepute și pricepătoare – cunoașterea integratoare a Ființei istorice a unui neam. Montura

unor secvențe narative amintește întrucâtva, prin ștergerea conturului dintre faliile timpului, de metaforele filmelor lui Andrei Tarkovski: „Făcu cale întoarsă și văzu cum dintr-o ulicioară lăuntrică iese în goană un călăreț pe cal alb, croindu-și drum cu sabia printre oștenii înarmați cu sulite, de urmărirea cărora se căznea să scape a doua zi neconținut. Legată burduf și atârând de-a curmezișul calului, o tânără cu basma albă pe cap striga în gura mare:

- Am să-mi iau viața, Ghirai Mârza, dar nu voi fi a ta! Călărețul dispăru brusc, cum și apăru”. Cel care privește filmul evenimentelor este F.F. Declanșându-i-se un fel de memorie ancestrală, din labirintul prezentului el coboară, treaptă cu treaptă, în labirintul istoriei. Coborârea în timp îl ajută să pună cap la cap perioade destul de îndepărtate, organizate în forma unor hărți, a unei rețele de... străzi – de căi sucite ale istoriei noastre. La un capăt de stradă stă turcul, la celălalt pe basarabean îl așteaptă rusul... „Căzu pe gânduri, întrebându-se ce-o fi însemnând asta, dar nu avu prea mult timp la dispoziție pentru cugetări, căci auzi, în celălalt capăt al străzii, muzică rusească și, când întoarse capul, văzu ieșind dintr-o portiță de lemn o femeie tânără, cu părul despletit, îmbrăcată într-o fustă largă și o bluză de in descheiată, care lăsa să i se vadă sânii.” F.F. se mișcă de fapt în lumea de dincolo, un dincolo al istoriei, înspăimântător („nimerise într-o lume plină de scrântiți”), de care vrea să scape cât mai repede. Urcă rapid scările și iese din *demisolul* (subterana istoriei și cea aievea), încuind poarta în urma sa. *Poarta* (un alt simbol în construcția ideatică a romanului) pe care o instalase însemna, încărcată de conotații transcendente, locul de intrare și ieșire în/din lumea de dincolo.

Celor trei niveluri ale *timpului romanesc* îi corespund trei niveluri ale *spațiului*: *aici*, *dincolo*, *labirintul*. Iar căderilor în timp li se asociază surpările analoage ale spațiului. Spațiul ca și timpul este marcat de mistere. Căderea dintr-un timp în altul reprezintă o mișcare arhetipală a personajelor fabuloase. Autorul a sudat în construcția destul de elaborată a romanului anumite *găuri* – aluzie la iminentele găuri negre, cavități deschise ale timpului și spațiului, monștri misterioși ai haosului. Nu doar timpul și spațiul cosmic sunt marcate de aceste accidente de arhitectură, de aceste enigmatice imperfecțiuni. Prin analogie cu ele, timpul și spațiul istoric au găurile lor; mai mult decât atât, chiar timpul și spațiul uman reiterează modelul construcției perforate... Găurile timpului și ale spațiului există în roman nu doar la nivel simbolic, ci și ca realitate a lumii românești. Pentru această anomalie geofizică, lumea romanului manifestă interes sporit. De aceea, o echipă TV vine să se documenteze la fața locului și să filmeze dovezile indubitabile. (Toți vor „să vadă acest loc miraculos”.) La prima vedere, locul reprezintă o adunătură de lucruri vechi, care sporeau ele însele misterul istoriei. Prin urmare, Raul vine, împreună cu Ian Goretzky, să filmeze despre „A&O” – firma lui F.F.

Din multitudinea de observații asupra romanului lui V. Butnaru vom insista asupra modalităților narative. Planurile contrastive ale construcției epice fac loc narațiunii scenice, care este efectul îmbinării epicului cu dramaticul. Exemple sunt multiple, or narațiunea scenică constituie unitatea textuală de referință în romanul *Cartea nomazilor din B.*, precum de referință este și utilizarea tehnicii bulgărului de zăpadă în prezentarea vieții personajelor. Autorul articulează în roman o metaconstrucție narativă care are forma unei clepsidre. În *narațiunea-clepsidră* încapă istoria unei comunități care își mână firele de destin de aici – dincolo, de acolo – dincoace... În romanul *Cartea nomazilor din B.* istoria se scurge dintr-o cupă a vremii în alta, din prezent în trecut, din trecut în prezent și astfel, rotindu-se de câteva ori, se scurge calvarul de câteva veacuri al basarabenilor. Autorul romanului a reușit să-și proiecteze narațiunea conform mișcării unui mecanism interior, de schimbare a punctelor de vedere, încorporat în planuri temporale nu doar diferite, dar și contrastive. Privirea celui care observă lumea este orientată dinspre cei de dincolo spre cei de dincoace. La întoarcerea *clepsidrei* linia de demarcație spațială rămâne neschimbată – este chiar linia pământului, despărțind lumea *de pe* de cea *de sub* pământ, în funcție de punctul de vedere. Elocventă este trecerea dintre scenele 17 și 18. Scena a 17-a se încheie cu replica Călugărului atotștiutor: „vom vedea ce se va întâmpla cu acești bieți oameni peste un an”. În scena 18 acțiunea începe – „peste un an” – la balamuc. Prin urmare, aici, dincoace, la casa de nebuni, stau Leonte, Platon Kimir – scriitorul, Elefterie Lut și Îngerul. Leonte, mezinul mamei Elena, se opune regimului dictatorial al mahmurului Președinte, fii lui Elefterie Lut sunt porniți să părăsească țara. Simbolizând viitorul basarabenilor, curați, sinceri, dar creduli (tot creduli! – cred, naivii, că li s-a permis să părăsească țara), ei sunt aruncați în aer chiar lângă hotar. *B.* rămâne, prin urmare, o țară de nomazi, claustrată în continuare în labirintul unui timp mort, căreia i-a fost asasinat viitorul. „Autorul, afirmă Vitalie Ciobanu în încheierea exegezei sale, imaginează un final lirico-filozofic: întâmplările cărții sunt derulate în sens invers, precum banda unui film, prin zborul subteran al pustnicului estropiat, care poartă spre o lume mai bună sufletele unor tineri omorâți într-un accident de mașină, accident regizat de serviciile secrete ale Președintelui. Moartea

profetului care a vorbit în deșert (un fel de „resorbție” a lui Călugăru în sânul naturii mamă) expune un mesaj legat de reversibilitatea fatalității: cât de departe ar trebui să coborâm în istorie, pentru a-i preveni consecințele negative, pentru a face alegerile potrivite, pentru a ne schimba destinul?...” [4]. Cu dispoziția unui învins, naratorul face semn mecanicului să lase cortina peste lumea romanului.

Bibliografie:

1. BEȘLEAGĂ, VI. Dincoacele și Dincoloul din noi (Val Butnaru. Cartea nomazilor din B.). În: *Contrafort*, 2010, nr.5-6 (185-186); <http://www.contrafort.md/old/2010/185-186/1855.html>
2. CIOBANU, M.V. Romanul ultimului deceniu: puncte de vedere. Cartea rătăciților. În: *Sud-Est Cultural*, 2010, nr.3.
3. CIOBANU, M.V. Timpul Risipirii Egal Timpul Căutării? În: *Sud-Est Cultural*, 2011, nr.3.
4. CIOBANU, V. „Nomazii” Basarabiei – o poveste între grotesc și tragic (Val Butnaru. Cartea nomazilor din B.). În: *Contrafort*, 2010, nr.5-6 (185-186). <http://www.contrafort.md/old/2010/185-186/1855.html>
5. SPIRIDON, V. Tărie de caracter. În: *Convorbiri literare*, 2010, nr.6; <http://convorbiri-literare.dntis.ro/VSPIRIDONiun10.html>

Prezentat la 27.12.2013